

Slovenski romar

nadaljevanje

Ob tolikem številu božjepotnih cerkva je razumljivo, da so naši ljudje svoje dni kaj radi romali na več božjih poti hkrati, saj so si bile navadno blizu, vendar so pri tem razlikovali glavno božjo pot od stranske. Romarji blejske cerkve so navadno obiskali Marijo Udarjeno v Ljubnem, romarji v Velesovo so obiskali božjepotno cerkev, posvečeno sv. Joštu nad Kranjem, šmarnogorski romarji so združili svojo božjo pot z obiskom Skaručne, kjer so se v cerkvi sv. Lucije priporočili za zdravje oči. Korošci, ki so romali k Materi božji na Svete Višarje, so kaj radi pomolili še v cerkvi sv. Jakoba v Ločah, kjer so prosili svetnika za čebele. V starih časih so romali k sv. Primožu nad Kamnikom, ki so mu priporočili ajdo ter ga prosili varstva pred strelo in točo, nato pa nadaljevali božjo pot k sv. Frančišku Ksaveriju v Savinjsko dolino; svetnika so prosili, da bi imeli zmerom dovolj vsakdanjega kruha. Včasih so se naši ljudje odpravljali na romanja, ki so združevala več postaj, za več dni in celo tednov.

Boris Orel o nekdanjih romanjih takole pripoveduje: »Pred desetletji in stoletji so živela vsa naša božja pota, tako na gosto posejana po prelepi slovenski zemlji. Na tej gori je vabil romarje sv. Jošt, na drugo sta jih klicala sv. Valentin in brat njegov sv. Pelegrin, tam sv. Jakob, tam sv. Ahac, z naslednje jih je pozdravljal sv. Primož, z drugih zopet sv. Marija, sv. Neža, sv. Jedrt, sv. Urh, sv. Peter, sv. Miklavž, sv. Rok. Vsi so bili v svojih strokah dobri in čudodelni, vsi so pametno in učinkovito upravljali zaupane jim patronate. Vsi so bili na svojih določenih mestih prav tako kakor njih podobe na steklo v preprosti kmečki hiši. Res, v starih časih so velike stiske in nadloge trle naše ljudstvo: črna kuga, lakota, kobilice, razne druge ujme, Turki itd. In pred njimi so ljudje iskali varnega zavetja pri svetnikih v božjepotnih cerkvah.« (Slovenska božja pot in izvori ljudske umetnosti, Umetnost 7/1942-43, 96-110.)

Slava svetnikov pa je začela polagoma usihati. Zasenčila jo je slava Device Marije, ki je že v dobi gotike dobivala čedalje večjo veljavo vesoljne priprošnjice in varuhinje človeštva. Zgovoren primer tega sta podobi na Ptujski gori in pri sv. Primožu nad Kamnikom. Zlasti v času turških vpadov je verno slovensko ljudstvo pozidalo mnogo cerkva Mariji v čast, v času baroka pa je čaščenje Marije preraslo v narodni kult vernih Slovencev. Poslej so se fare in srenje v procesijah zgrinjale k

Marijinim cerkvam in cerkvicam, ki so postale pribežališče grešnikov, pomoč kristjanom in tolažba žalostnim. V duhovni stiski ali stiski časa so se ljudje vedno znova zatekali k Mariji, božji Materi, Priprošnjici, Zavetnici kristjanov po pomoč in varstvo, k Tolažnici žalostnih pa po tolažbo. Navdajalo jih je trdno zaupanje, da njihove prošnje niso zaman. Številna Marijina božja pota širom po Sloveniji so postala središče duhovnega življenja. Marijo je slovenski narod razglasil za Kraljico Slovencev in se izročil njenemu varstvu. Kako izkazuje slovenski človek ljubezen do Marije, kažejo vsakoletna romanja na številna njena božja pota. Že ob vzponu na Triglav se srečuje s Triglavsko Marijo na Kredarici, ob pogledu čez Gorenjsko se mu ustavi pogled na osrednji slovenski božji poti na Brezjah pri Mariji Pomočnici. V Ljubnem na Gorenjskem še danes časti udarjeno Mater božjo. Nekoč so se zgrinjale trume romarjev v Velesovem, v Crngrobu se je slovenski romar poklonil najstarejšemu oblikovanju Njene podobe in prosil za odvzem težav, prav tako na Šmarni gori, ki je s svojo grmado opozarjala slovenski narod pred Turki, in od katere se je poslavljal slovenski človek pred odhodom v svet. V Taboru pri Podbrezju se je Žalostna Mati utaborila pred Turki, v Kokri je bila božja pot posvečena Njenemu čistemu spočetju, v Lescah in na Homcu pri Kamniku so jo romarji častili v Lajerjevih upodobitvah, na Dobrovi pri Ljubljani so romarji čuli, kako ptica v leščevju poje Njeno slavo.

V Ljubljani še danes romajo verni slovenski ljudje k Mariji Pomočnici na Rakovnik, jo časte pri Križankah, pri Devici Mariji v Polju. Zvonovi z Žalostne gore pri Preserju vabijo leto za letom cvetne in šmarne romarje. Dolenjska se ponaša z Marijinimi božjimi poti na Zaplazu, Sveti gori nad Litijo, na Novi Štifti pri Ribnici, kjer so tudi znane stopnice; svete stopnice ima tudi Žalostna gora pri Mokronogu. V skriti dolinici blizu Višnje gore je v Dednem dolu cerkev posvečena Kraljici vesoljnega sveta. Stare knjige vedo, da zvonovi pri tej cerkvi sami od sebe zvone in vabijo romarje. Po izročilu je izpred cerkvice na Slevnici nad Velikimi Laščami Marija pregnala Turke. Še druge dolenske Marijine božje poti so bile: Mati dobrega sveta pri Kostanjevici, Primskovo, Male Vodenice blizu Kostanjevice, Stopno v škocjanski fari, Marija Pomočnica v Vinji vasi. Belokranjce in Kočevce so vabili na božjo pot Žeželj ob Vinici, Tri fare in Fara pri Kostelu ob Kolpi.

Tudi štajerska stran je posejana s slovečimi božjimi potmi, med njimi je posebno lepa romarska cerkev na Črni gori pri Ptuju ali Ptujski gori; stara pisma jo imenujejo tudi "milostna gora". Skozi pol tisočletja Marija, zavetnica kristjanov, razprostira svoj plašč čez pobožne častilce slehernega stanu, ki se zatekajo k njej.

Tudi romarska cerkev na Prihovi ob vznožju Pohorja je posvečena Marijinemu varstvu. V tistem kotu gozdnatega Pohorja pod Klopnim vrhom je božjepotna cerkev Marija v Puščavi. Ob vznožju Pohorja so v stare Ruše prihajale procesije ne le s Pohorja in čez Dravo s Kozjaka, marveč celo iz Slovenskih Goric in z Dravskega polja. V Mariboru prestoluje v velikem oltarju frančiškanske cerkve Mati milosti. V šentpetrski "Gorci" se o Marijinih praznikih zbirajo romarji iz Slovenskih Goric in z Dravskega polja.

Sv. Trojica v Slovenskih goricah

Sredi Slovenskih Goric je daleč znana in od daleč obiskovana romarska cerkev Sv. Trojice, ki je nekako romarsko središče te pokrajine. Romarsko cerkvico na Brinjevi gori pri Konjicah v župniji Zreče so nekoč imenovali Male Višarje, ker je kip Matere božje, ki ga tam časte, podoben višarskemu.

Kristusovemu trpljenju je posvečena božja pot na Gori Oljki nad Polzelo. V bližnji Savinjski dolini je ob Marijinih praznikih zelo obiskana na prijaznem gričku stoječa romarska cerkev Nazarje. Blizu Nazarij je v Savinjski dolini manjša božjepotna Marijina cerkev v Kokarjih. Mariji je posvečena romarska cerkev Nova Štifta pri Gornjem Gradu, na Gradišču pri Grižah v spodnji Savinjski dolini je romarska cerkev posvečena lurški brezmadežni Devici, romarsko cerkev Matere božje v Petrovčah pri Celju je papež Janez Pavel II. slovesno razglasil za baziliko; slovesnost je bila 19. avgusta 1984. Pomenljiv je prvi odstavek te listine, ki ima v naslovu zapis: "Janez Pavel II. v večen spomin". V zapisu papež izreka priznanje slovenskemu ljudstvu za njegovo čaščenje Kristusove matere Marije: »Kako slovensko ljudstvo plemenito po svoji zgodovini in še plemenitejše po svoji veri vse doslej zelo časti preblazeno Devico Marijo, Kristusovo mater in odliko kristjanov, spričujejo poleg mnogih drugih stvari tudi cerkve, pozidane njej v čast. Te cerkve in cerkvice kakor svetle zvezde pokrivajo slovenska tla, saj niso samo umetniško

zgrajene, marveč se tudi njihova oprema blešči v sijaju čudovite umetniške izdelave. Povrhu pa, kar je še pomembnejše, v njih cvete pobožnost, ki jo gojijo in ji dajejo hrano molitve, obredi in sveti pouk, tako da so takšne cerkve zares sedež in bivališče nenehno rastoče vere. Med te cerkve moramo vsekakor prišteti svetišče Obiskanja blažene Device Marije v Petrovčah. V tem svetišču je zelo lep lesen kip božje Matere, ki ima v desni roki žezlo, na levi pa ji počiva Sin, ki ga ljubeznivo gleda, kot znajo to le matere. Dobrotljivost te Matere, ki je bila otrokom tolikokrat zavetje in obramba v nevarnostih, je privlačila in še zdaj privlači slovensko ljudstvo, da je z vsem zaupanjem, kakor otrok nenehno obiskovalo in še zdaj obiskuje to veličastno cerkev . . .« V Celju nas pozdravlja cerkev sv. Jožefa, ki ima v velikem oltarju upodobljeno zaroko Matere Božje s sv. Jožefom. Znamenito cerkev Matere božje na Sladki Gori krasi slika enega največjih starejših slovenskih slikarjev, Franca Jelovška. Še dve božje poti med Dravo in Savo sta vredni naše pozornosti: svetišče lurške Matere božje v Rajhenburgu in romarska cerkev na Svetih gorah nad Sotlo, h kateri o malem šmarnu prihajajo številne procesije.

Obiščimo na kratko še Marijina božja pota v Posočju. Sveta Gora pri Gorici je vsem Slovincem znana in zelo obiskovana božja pot. Stara Gora, njen začetek naj bi po nekaterih virih segal v leto 428, ni le božja pot beneških Slovencev, marveč tudi goriških Slovencev iz Brd, s Kanalskega in s Kobariškega. Sredi Krasa stoji romarska cerkev Marije Device oberšljanske. Verni Vipavci radi romajo k Mariji v Logu in iščejo pri njej tolažbe, saj je Tolažnica žalostnih. Tolminci se zatekajo na božjo pot k Mariji na Mengorah, kjer se je baje začel največji tolminski punt leta 1713, ko so bili v znamenje plat zvona iz zvonika te cerkve. V pesmih opeva te božje poti Joža Lovrenčič.

Stiske sedanjega časa oživljajo mnoga stara božja pota. Pobuda za to oživitev prihaja bolj iz mest kakor s podeželja. Čeprav božjepotniki, posebno če so zbrani v večjih skupinah, danes udobno potujejo po železnici in v avtobusu na oddaljenejša božja pota, pa tudi z letali, se mnogi spet odločajo za romarsko pešhojo, zlasti na našo osrednjo božjo pot na Brezje.

Ob tolikih Marijinih božjih potih nekako pozabljamo na svetniške. Čeprav so bile nekatere med njimi zelo sloveče, izgubljajo nekdanji pomen: božje poti v Štivanu pri Devinu, sv. Primož nad Kamnikom, sv. Jošt nad Kranjem, sv. Frančišek Ksaverij na Straži pri Gornjem Gradu, "sveta Kozmijana" (sv. Kozma in Damijan) na Krki pri Stični, Dravlje (sv. Rok), Sevnica, Šmarje pri Jelšah, Skaručina (sv.

Lucija), Limbarska gora, Kum in druge. Zlasti kmečkim ljudem so bili svetniki, ki so jim bile posvečene te božje poti, veliki priprošnjiki. zavetniki v sili, ki so se nanje obračali z največjim zaupanjem. Mnogim nebeškim priprošnjikom je izročena skrb za ljubo živino. Sveti Martin na belem konju skrbi zanjo po raznih Šmartnih, pod Šmarno Goro, pri Kranju, pri Litiji, v Žireh, v Poljanah in drugod, saj je temu svetniku in prijatelju božjega ljudstva samo v ljubljanski škofiji posvečenih 15 župnijskih in 25 podružničnih cerkva, v mariborski pa 19. Drug tak svetnik, ki mu je zaupana skrb za živino, še posebej za konje, je sv. Štefan; njemu so se priporočali v cerkvah v Štepanji vasi, v Sori, v Št. Vidu pri Lukovici. Naši kmečki ljudje so priporočali živino tudi sv. Lenartu nad Škofjo Loko in sveti Notburgi v Grobljah; kot velikemu ljudskemu priprošnjiku in zavetniku v sili je sv. Lenartu na naših tleh posvečenih nešteto votivnih podob in blizu 70 cerkva, največ podružnic; k sveti Notburgi pa so naši predniki radi romali v Groblje pri Domžalah, v Dobravlje pri Braslovčah v Savinjski dolini, v Kreplje na Krasu in v sosednje Lokve. Znan priprošnjik za živino je sveti Anton Puščavnik v Železnikih, v Zdenski vasi, v Nemški vasi, v Št. Vidu pri Brdu. Zoper škodo na polju je bil nekoč zelo češčen sveti Jošt nad Kranjem. Sveti Neži na Kumu so se priporočali vrtnarji; na Slovenskem ni skoro nobene baročne cerkve, v kateri ne bi bilo njene podobe ali kipa. K sveti Luciji pri Skaručni in v nakdanjih Dražgošah so se romarji priporočali za zdrave oči in sploh za bister vid. Svetemu Valentinu na Limbarski gori, na Jančjem vrhu in na Ovsišah so se priporočali čebelarji; nekoč so se mu zaupali v zdravljenju božjasti, kužnih obolenj in telesne slabosti. Romarji so ga poleg sv. Pelegrina razglasili za svojega posebnega zaščitnika. Sv. Volbenk v Poljanski dolini, v Crngrobu, v podružni cerkvi v Zelšah pri Cerknici ga predstavlja slika Fortunata Berganta, kako ozdravlja bolnika, je znan patron pastirjev, drvarjev, oglarjev, priporočajo se mu bolniki na očeh, proti bolečinam v trebuhu, krvotoku, ohromitvi, kapi, bolečinam v nogah in protinu. Legenda in narodna pesem, ki pripovedujeta, da mu je hudoba moral pomagati nositi kamenje za zidavo cerkve, sta ohranjeni tudi pri nas. Sveti Ani, ki se ji priporočajo za srečno poroko in srečen zakon, za blagoslov otrok, za srečen porod in srečno zadnjo uro, je na Slovenskem posvečenih nad 70 farnih in podružničnih cerkva, imamo pa tudi več božjih poti sv. Ane. Mnogo častilcev ima sv. Rok v Dravljah, na Dobravi pri Kropi, na Krtini pri Dobu in še v mnogih drugih krajih; priporočajo se mu zoper kugo, kolero, razne nalezljive bolezni, proti bolečinam v nogah, v kolenih, proti oteklinam, steklini, živinski kugi in proti vsem nesrečam. Na izpostavljenih višjih legah varujeta pred hudo uro sv. Primož in Felicijan nad Kamnikom, na Jamniku nad Kropo. Češčenje teh dveh svetnikov med Slovenci

sega tja v deveto stoletje, torej v čas, ko so naši predniki sprejeli krščansko vero. Na njun god so ljudje nekoč trumoma romali na Planino nad Kamnikom, kjer njima posvečena cerkev hrani freske, ki sodijo med vrhunske spomenike naše starejše umetnosti. Za ljubo zdravje so se naši romarji že od nekdanj priporočali zdravnikoma in mučencema Kozmi in Damijanu, ki jima je slovensko ljudstvo postavilo več cerkva in oltarjev. Posvečena jima je farna in romarska cerkev na Krki pri Stični, imata pa še več podružnic in mnogo oltarnih slik. Na Krki pri Stični so njuni imeni združili v eno samo in ju imenujejo "Kozmijana". Še okoli leta 1900 so romarji, ki so prihajali na žegnanje na nedeljo po godu Kozmijanov, peli danes že pozabljeno pesem:

*Pritecite sem na Krko,
vi pobožni romarji,
vsak pobožni tu dobiva
milost božjo in dari
svet'ga Kozma in Damjana,
k' ju časti pobožni svet,
nam za pomočnika dana
sedem sto in še več let.*

Svetniškima zdravnikoma se še danes priporočajo pri boleznih žlez, pri epidemijah (nekoč pri kužnih boleznih) in oteklinah. Posebej za črevesne bolezni je bil čislan sveti Erazem v Soteski. Njemu v čast so naši predniki sezidali več cerkva. Sveti Miklavž v ljubljanski in novomeški stolnici, v mnogih cerkvah, podružnicah in kapelah širom po Sloveniji je varoval pred poplavami in blagoslavljal prizadevanje ribičev. Tudi svetišča, posvečena svetnici in mučenki Katarini, so vsaj enkrat na leto, ob njenem godu, privabljala številne romarje, ki so se ji priporočali v raznih boleznih, proti migreni, boleznim jezika, za najdenje utopljenecv in za srečno zadnjo uro. Na splošno pa bi lahko rekli, da na Slovenskem sodi Katarina med najpogosteje upodobljene svetnice. Mlinarji in kolarji sojo še posebej častili na Rovah, v Lomu, nad Dobrovo, V Veliki Nedelji, v Bolfenku na Pohorju in drugod.

Predolgo bi trajalo, če bi hoteli naštetih božja pota posvečena še drugim svetnikom in svetnicam na slovenskih tleh.

Z božjepotništvom v zvezi je veliko dragocenosti ljudske umetnosti: verovanja, zgodbe, pravljice in legende o raznih svetnikih in njih čudodelnih podobah, razne romarske pesmi in običaji - božja pot nam odstira ljudsko duševnost, ljudsko

pobožnost, ki je tudi moderni čas ni popačil, ne njene zunanje in ne notranje podobe, marveč jo je celo poglobil. Že Boris Orel je ugotovil, da imata slovenska božja pot in njen obiskovalec-romar pomembno mesto v slovenskem verskem narodopisju in narodoslovju, da pa sta do danes še premalo raziskana in znanstveno utemeljena. To velja zlasti, kar zadeva izvornost slovenskega božjepotništva. V ožji krog slovenskega verskega narodopisja sodijo božjepotne legende, čudeži, običaji, nabožne in romarske pesmi, še posebej božjepotna ljudska umetnost, ki jo predstavljajo votivne ali zaobljubljene podobe, spominske podobice, razni prošnji ali žrtveni darovi, ki jih poznamo v obliki voščenih ali lesenih živali, človeških figur, udov, srca, oči in podobno. Ta umetnost, njene osnove segajo daleč v preteklost, v nekaterih primerih celo v predkrščansko dobo, je tesno povezana z naravo, s človeškim življenjem, z njegovimi telesnimi in duševnimi stiskami, z letnimi prazniki svetnikov, z legendami, s čudeži, z običaji in verovanji. Kaj vse nam bi vedele povedati stare podobe na stenah, obokih v zlatih in v preprostih oltarjih naših romarskih cerkva, farnih in podružničnih. Mnoge izmed njih nam hkrati z legendami pojasnjujejo začetke božje poti. Spomnimo se samo legend o Mariji s Svetih Višarij, o Mariji in pastirici Uršiki, ki je bila povod za nastanek božjepotne cerkve na Sveti Gori pri Gorici, in na legendo o Mariji Pomagaj na Brezjah, o Udarjeni ljubenski Mariji, o petrovški Mariji. Spomnimo se legende o nastanku božje poti na Dobrovi pri Ljubljani, pri Sv. Križu pri Belih vodah in drugod.

Prav legende, ki odsevajo s čudodelnih podob v romarskih cerkvah, nam najbolj nazorno pojasnjujejo izvore in začetke mnogih slovenskih božjih poti.